

Eserleri ve Hizmetleriyle Tâhirü'l-Mevlevî (1877-1951)

13 Eylül 1877 (5 Ramazan 1294) tarihinde İstanbul, Taşkasap semtinde doğdu. Babası, saray başçavuşlarından Hacı Mustafa Safvet Bey, annesi Emine Emsal Hanım'dır. Dedesi, Mevlevî Tâhir Efendi, zamanın meşhur hattatlarından, aynı zamanda Sultan Abdülmecit'in hat hocalarındandır. Bu ailenin, Tâhirü'l-Mevlevî'nin "tam bir İstanbul efendisi, kibar, terbiyeli, nezih ve mükemmel bir insan"³⁴⁰ oluşunda önemli bir payı olmalıdır. Tahsilini Hekimbaşı Ömer Efendi Sıbyan Mektebi'nde ve Gülhane Askeri Rüştiyesi'nde tamamlamıştır. 1890 yılında babasını kaybetmiş, aynı yıl Menşe-i Küttâb-ı Askerî'ye devam etmiştir. İki yıllık öğreniminin ardından Haziran-1892'de on beş yaşında iken Seraskerî Piyade dairesinde memuriyet görevine başlamıştır. Buradaki vazifesini sürdürmekle beraber Fatih dersiamlarından Filibeli Mehmed Râsim Efendi'nin derslerine katılmış, diğer taraftan mesnevîhân Selanikli Mehmed Esad Dede'nin Mesnevî derslerine devam ederek on altı yaşında ondan "mesnevîhânlık" icazeti almıştır (1893). Son dönemin önemli Mesnevî şârihlerinden, aynı zamanda Yenikapı Mevlevîhânesi'nin son mesnevîhânı olmakla bu icazetin gereğini lâyıkıyla yerine getirmiştir.

Tâhirü'l-Mevlevî, 1892-1928 yılları arasındaki hayatını, anılarını anlattığı *Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri* adlı eserine, "Eli biraz kalem tutabilenlerde yazmak ve neşretmek hevesi vardır"³⁴¹ cümlesiyle başlar. Şair, yayıncı, gazeteci, yazar, mütercim, müderris, Türkçe ve edebiyat hocası, edebiyat tarihi araştırmacısı ve şârih gibi çeşitli meziyetleriyle ve vasıflarıyla tanınma-

³⁴⁰ Can, Şefik, "Yenikapı Mevlevihanesinin En Son Mesnevîhânı Tâhirü'l-Mevlevî", s. 97.

³⁴¹ Tâhirü'l-Mevlevî, *Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri*, s. 15.

sında böyle bir hevesin değil, onun genç nesle ve bağlı bulunduğu Mevlevîliğe hizmet aşkının büyük payı vardır. Bu aşkı önce şiirde tezahür etmiş, 1892-93 yıllarında şairlik yönünü keşfetmiştir. Basılan ilk şiirlerinde “Bâb-ı Seraskerîye Mensup Tâhir” imzasını kullanmıştır.

Aralık-1894’de on yedi yaşındayken Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Mehmed Celâleddin Dede (öl. 1908)’ye bağlanarak fiilen Mevlevîliğe intisap etmiş, bir gün sonra Esad Dede’yle birlikte hacca gitmiş, hac dönüşünde aynı mevlevîhânedeki sema meşketmiştir. Hem Mevlevî muhibbi, hem çillekeş olmak için memuriyetten istifa etmiş (13 Ocak 1896), 4 gün sonra çileye soyunmuş, 24 Ekim 1898’de çilesini tamamlayarak “Matbah-ı Mollâ’da çillekeş derviş olmuştur.”³⁴² Okumalarını bu dönemde gerçekleştirmiş, *Çilehâne Mektupları* (Ankara 1995) adlı kitapta toplanan mektuplarının önemli bir kısmını, şiirlerini, bazı eserlerini, Mevlevî dede ve dervişlerine dair biyografilerini bu dönemde yazmıştır.³⁴³

Çile çıkardıktan 5-6 ay sonra, Mevlevîlikle ilgili eserleri gün ışığına çıkarmak gayesiyle Mısır ve Hicaz’dan getirmiş olduğu kitaplarını da sermaye yaparak Beyazıt’ta ‘Tâhir Dede Kütüphanesi’ adında bir yayınevi açtı. Neşriyata başlangıç olarak 1897’de yazdığı *Mir’ât-i Hazret-i Mevlânâ* (İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1315/1899, 30+1 s.) adlı eseriyle, Nayî Osman Dedezâde Sırrî Abdülbâki Dede’nin *Mi’râciye’sini Manzûme-i Mirâc* adıyla neşretti. Bu arada 40-50 kuruşluk çay, kahve ve hediye kitap giderlerine karşılık 5-6 kuruşu bulmayan gelirden dolayı, Bâbüali Caddesi’ne taşındı. Burada her hafta 16 sayfalık bir forması neşrolunmak üzere yaklaşık 100 forma hâlinde çıkacağı mukaddimesinde bildirilen ve Vâsif Efendi tarafından toplanıp, Hazret-i Mevlâna hakkında övgü dolu birçok manzumeyi içeren *Mecmua-i Medâiyih-i Hazret-i Mevlânâ*’dan yedi forma bastırdı. Aynı yıl içinde Cevrî İbrahim Çelebi’nin *Hilye-i Çehâr Yâr-ı Güzin* adlı manzumesini bir mukaddime ilâvesiyle neşretti.

Neşriyatının yanı sıra bir de haftalık bir gazete çıkarma arzusuyla müracaatta bulundu. O günlerde yayımına ara vermiş olan *Resimli Gazete’yi* sahibi Karabet’ten kiraladı ve ilk nüshasını 14 Kasım 1899’da çıkardı. İlk sayısındaki tashih hataları, kendi imzasının ters basılmış olması gibi acemilikler, neşriyat işinin yürümeyeceğine dair işaretler gibiydi. İlk sayının kapağında bir Mevlevî sikkesi resminin basılmış olmasından, ayrıca gazetenin bir Mevlevî tarafından yayınlanmasından dolayı, o vakit Mevlevî muhibbi olan Veliâht Mehmet Re-

342 Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri, s. 18.

343 Olgun, Tahir, *Çilehâne Mektupları*, s. 17, 20.

şat adına propaganda yapılacağı vehmiyle yapılan bir jurnal üzerine gazete kapatıldı. Maruz kaldığı tavrı ve baskılar karşısında, büyük bir masraf yaparak giriştiği kitapçılıktan altı ay sonra pişmanlıkla ayrıldı.³⁴⁴

Dört yıl gibi bir süre Nâzıme Sultan'ın yalısında vekilharçlık vazifesinde bulundu. Mizacına uygun görmediği ve ruhen sıkıldığı için buradan da ayrıldı. 1 Şubat 1904'te Orman ve Maâdin Nezareti'nde açılan bir imtihanı kazanarak defter-i kebîr kalemine kâtip tayin edildi. Yine aynı yıl Burhân-ı Terakkî ve Rehnümâ-yı Füyûzât adlı özel okullarda Farsça ve İslâm tarihi okutmaya başladı. Bakanlıkta 20 yıl kadar görev yaparak Maâdin kalemleri mümeyyizliğine kadar yükseldi.

Meşrutiyetin ilanından (10 Temmuz 1908) sonra *Rehber-i Vatan* gazetesinin kurucuları arasında yer aldı. *Nekregû* dergisinin baş yazarı olarak 'Tâhir Safvet' imzasıyla mizahî yazılar yazdı. Derginin kapanmasından sonra çıkan *Nekregû ile Pişekâr*'da yazmaya devam etti.³⁴⁵ 14 Aralık 1909'da Dârü'ş-Şafakati'l-İslâmiyye'nin edebiyat ve kompozisyon hocalığına tayin edildi. Burada 35 yıl hocalık yaptı. 1920'de *Mahfil* mecmuasını çıkardı. *Mahfil*'i çıkardığı zamanlarda kendi ifadesiyle 'genç ve dinç' idi.³⁴⁶ "Bildüğünüz vechile mecmuayı altı sene tek başıma yazdım ve bin türlü müşkilât içinde çıkardım." Aynı yıl Ticaret ve Ziraat Nezareti İktisat Heyeti başkâtipliğine ve özel kalem başkâtipliğine kadar yükselmişken bu görevinden azledildi. 1921'de Âli Satış Komisyonu başkâtipliğine, daha sonra Ticaret ve Ziraat Nezareti'nde sicil mümeyyizliğine getirildi.

1919-1926 yılları arasında, makalelerini, bazıları kitap hâlinde basılmış olan Farsçadan tercümelerini ve çok rağbet gören *el-Futuhâtü'l-İslâmiyye*, *İslam Askerine* gibi dizi yazılarını, *Bilgi Yurdu*, *Yücel*, *İkbal*, *Beyânü'l-hak*, *Sırât-ı müstakim*, *Sebilür-reşâd* gibi dergi ve gazetelerde yayınladı.

28 Şubat 1923'te sicil mümeyyizliğinden azlolundu. 20 Ağustos 1923-7 Aralık 1925 tarihleri arasında Fatih Camii'nde Mesnevî dersleri verdi. 1924'te İmam Hatip Mektebi'ne öğretmen oldu. Bir ara İstiklal Mahkemesi'nde yargılandığı da suçsuz olduğu anlaşıldı ve beraat etti. 15.8.1929 tarihinde Maltepe Askerî Lisesi edebiyat hocalığına ve bu vazifede gösterdiği liyakat dolayısıyla Ağustos 1931'de terfien Kuleli Askerî Lisesi'ne naklolundu. Burada on yıl kadar görev

344 *Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri*, s. 20-26.

345 *Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri*, s. 20-26.

346 *Feridun Nâfiz Uzluk'a Gönderilen Mevlevî Mektupları*, s. 151 (30.4.1946 tarihli mektup).

yaptı ve 30 Nisan 1941’de ayrıldı. 1 Eylül 1941’den itibaren Beşiktaş Mûsiki Mektebi’nde Türkçe okuttu. 12 Şubat 1944’te Dârüüşşafaka Lisesi Türkçe ve edebiyat öğretmenliğinden emekli edildi.³⁴⁷

Son memuriyeti, Milli Eğitim Bakanlığı Kütüphaneler Müdürlüğü Tasnif-i Kütüb Komisyonu azalığı idi. “Tasnif Komisyonu’na devamım ve oradaki vazifeye ikdâmım, te’min-i maîşet ilcâsıyla oluyor.”³⁴⁸ Burada, yazma divan nüshalarının tavsiflerini ihtiva eden bir katalog hazırladı (*İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, İstanbul, 1947).

1948’den sonra *İslâm Yolu* adlı bir dergi çıkardı. 1940’lı yılları telifat ve edebî faaliyetler açısından yoğun geçmiş, dostlarını kaybettiğinden bu yıllarda yakındığı yalnızlığını sürekli yazarak unutmaya çalışmıştır. Bu yılları kendi ifadelerinden okuyabiliriz:

“Ömrün baharı geçti, hazan mevsimi geldi. Hazan ne demek? Saçımda sakallımda kışın karları göründü.

Hayat bahçesi harap oldu, şevk ü meserret bülbülünün dili tutuldu. Şimdi onun yerinde felaket kargası haykırıyor.

Gam keder harabesi olan o hayat bahçesine bazen bakıyorum; onu kalbim gibi kırık, vîran bir hâlde görüyorum.

Kalbim kırık, vücudum hasta ve daima dertli olarak akran ve emsal hasretiyle bir kenara düşüp kalmışım.

³⁴⁷ Tâhirü’l-Mevlevî hakkında burada sunulan hal tercümesi, geniş ölçüde A. Atillâ Şentürk’ün , *Tâhirü’l-Mevlevî Hayatı ve Eserleri (İst., 1991) adlı çalışması ile kendisinin Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri adlı eserinden ve bizim neşrettiğimiz Farsça Divançe ve Tercümesi (Konya, 2003) ’nin giriş kısmından nakledilmiştir. Başlıca kaynaklar bu iki eserde mevcuttur.*

³⁴⁸ Feridun Nâfiz Uzluk’a Gönderilen Edebî Mektuplar, s. 151 (30.4.1946 tarihli mektup).

Bu memleket benim nazarımda yabancı durağı olmuş, çünkü ahbab ve yârân kervanı buradan göçüp gitmiş.

İşte bu sebepten bütün dünya bana bigâne görünüyor. Fakat sevgilinin uzak bulunması neden? Onu bilmiyorum.

*Ey Tâhir; hicran ve hasret derdiyle ömür geçiriyorum. Gelip geçen her an hayattan usancımı arttırıyor.*³⁴⁹

“Lâkin artık ihtiyarladım. Za’f-ı kuvvet ve kuvvet-i za’f içinde çırpınıyorum. Sükût ve sükûna ihtiyacım var.”³⁵⁰ “Âciziniz epeyce bir rahatsızlık geçirdim. Midemdeki ülserin kanaması dolayısıyla çok zayıf düşmüştüm. Hastaneye kaldırdılar. Orada iki yüz elli gram kan şırınga ettiler. Serumlar, iğnelerle de damarlarımı delik deşik bir hâle getirdiler. Bir buçuk ay kadar yattım. Sancı devam etti ve ediyor. Vazifeye devam başladımsa da tramvay durağından komisyona gidinceye kadar yoruluyor ve iki adımda bir duruyorum.”³⁵¹

“Hayatımı öyle mihnetler içinde geçirdim ki hasta kalbim, felâketin her türlüünü hoş görmeye başladı.

*Öyle iken şikayet etmiyorum; şükür ve senâda bulunuyorum. Çünkü böyle cilvelerden mağrur sevgilim hoşlanmaktadır.*³⁵²

1950 senesinin sonlarına doğru rahatsızlığı artmış, 20 Haziran 1951 tarihinde

349 Tâhirü’l-Mevlevî, *Farsça Divançe ve Tercümesi*, 67.

350 *Feridun Nâfiz Uzluk’a Gönderilen Edebî Mektuplar*, s. 151 (30.4.1946 tarihli mektup).

351 *Feridun Nâfiz Uzluk’a Gönderilen Edebî Mektuplar*, s. 165 (29.3.1948 tarihli mektup).

352 *Farsça Divançe ve Tercümesi*, 51.

vefat etmiş, Merkez Efendi Kabristanlığı'nda toprağa verilmiştir.

Edebî Kişiliği:

Tâhirü'l-Mevlevî, on beş, on altı yaşından beri manzum söz söylemeye çalışmış, geride aruz ve hece vezinleriyle muhtelif mevzularda yazılmış birçok manzume bırakmıştır.³⁵³ “Bende ilim nerede ve marifet hani? Benim gibi söyleyen, şair olamaz”³⁵⁴ diyecek kadar mütevazı bir şahsiyettir. Olumsuz şartlar ve vakıalar karşısında duyduğu derin teessüre tercüman olarak yazdığı manzumelerine harcadığı zamanı, “ömür heder etmek” olarak görmüş, şiirle meşgalesini bu şekilde tanımlamıştır.³⁵⁵ *Şerh-i Mesnevî*'de “Tâhirü'l-Mevlevî'nin Hayatı ve Eserleri” başlıklı kısmı yazan Sâdi Aytan, onun edebî kişiliğini, şairliğini şu cümlelerle anlatır: “Yazılarını sade ve akıcı bir üslupla yazmıştır. Şiir ve yazılarının en belirgin özelliği samimiliktir. İnanıldığına sonuna kadar bağlı kalır. Oldukça hassas bir şairdir. O, hassasiyet denilen çaresiz bir hastalığın, şifa bulmaz bir müptelasıdır.”³⁵⁶

Şiirdeki çizgisini kendi sözlerinden okuyabiliriz:

“Tabiatım, edebiyat meyhanesinin şarap satıcısı olmuştur. Şarabım eskidir, ama zevk-i selim sahiplerinin keyfini çöztürür.

Ben geçmişlerin irfan meclisinde bir cüracık içmişim, onun neşvesi şimdi gönlümde hurûşa geliyor.

Mevlâna Celâleddin-i Rûmi'nin ruhundan bana ilham feyzi gelmekte, onun rabbânî şiirleri bana birer ilham meleği olmaktadır.

353 Farsça Divançe ve Tercümesi, 3.

354 Farsça Divançe ve Tercümesi, 75.

355 Farsça Divançe ve Tercümesi, 3.

356 Tâhirü'l-Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, s. 11-12.

Sa'dî-i Şîrâzî'nin manevi neşvesini de -gönül vahyi gibi- düşünce âleminde duymakta, onun ilâhî nağmelerini âdeta kulağımla işitmekteyim.

Eğer eski üstadların bugünkü vârisi benim diyecek olursam, idraki bulunanlar eğilerek, "evet, öyledir" derler.

Ey eskilerin şîirinden zevk almak isteyen; gel, benim kadebimden iç ki onların lezzetini bir parçacık tatmış olasın.

*Ey Tâhir; bugün subendânlık divanının sadri olabilecek sen kaldın; fakat kıymetini bilmiyorlar. Onun için sükût et.*³⁵⁷

Ali Nihat Tarlan, Şerh-i Mesnevî'ye yazdığı takrizde ondan, "Tâhirü'l-Mevlevî (Tâhir Olgun) kalemine üstâdâne tasarruf eden çok değerli bir edebiyat hocası idi"³⁵⁸ diye söz eder.

Mahir İz, Tâhirü'l-Mevlevî hakkında şu sözleri söylemiştir: "Bu muhterem zât, hürmet ettiğimiz azîz bir dostumuzdur. İlmî ve edebî kıymeti gerek arkadaşları, gerekse yetiştirdiği talebe tarafından tebciî edilen değerli bir şahsiyettir. (...) Mesnevî okutan, hassas bir Mevlevî şâiri idi. Gönül adamı idi. Dünyanın âlâyîşi ile ruhunu kirletmemişti."³⁵⁹

Tâhirü'l-Mevlevî hakkında değerli bir çalışma yaparak kıymetli eserlerinin, makalelerinin yayınlanmasına ve onun, "Keşke eski eserleri anlayabilenler, anladıkları kadar anlatmaya çalışsalar"³⁶⁰ temennisinin bugün 45 eserinin basılmış olmasıyla³⁶¹ büyük ölçüde gerçekleşmesine vesile olan Prof. Dr. A. Atillâ Şentürk, onu şu sözlerle takdim eder: "Şâir, muharrir, Mevlevî dedesi, gazeteci, mü-

357 *Farsça Divançe ve Tercümesi*, 43.

358 *Şerh-i Mesnevî*, s. 4.

359 İz, Mahir, *Yılların İzi*, s. 298-300.

360 *Tâhirü'l-Mevlevî'den Metin Şerhi Örnekleri*, s. 31.

361 Basılmış ve henüz yayınlanmamış eserleri için bk. Tâhirü'l-Mevlevî, *Mesnevî Dibacesi*, s. 27-35.

derris, mesnevîhân ve edebiyat tarihçisi gibi çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Tâhirü'l-Mevlevî, Osmanlı ile Cumhuriyet nesilleri arasında adeta bir kültür köprüsü teşkil eden âbide şahsiyetlerimizdendir.”³⁶² Tâhirü'l-Mevlevî'nin Türk ve İslâm tarihi, siyer, Türk edebiyatı, Fars dili ve edebiyatı, Mevlâna ve Mevlevîlik, edebî bilgiler, şiir şerhi, çeviri, biyografi, basın hayatı gibi değişik konularda yazılmış olan birbirinden önemli eserleri, Sayın Şentürk'ün kitabında genişçe tanıtılmıştır. Onun *Edebiyat Lügati* bugün için dahi önemli bir kaynaktır. *Mesnevî Şerhi* ise, kuşkusuz en önemli eserdir ve bugün de ilgiyle okunmaktadır.

Tâhirü'l-Mevlevî, hayatını beden ve fikren, madden ve manen iki aslı vazifeye adanmıştır. Birincisi Mevlâna ve Mevlevîliğe hizmet etmek, diğeri de makaleleriyle, eserleriyle bilgilerini, birikimini ve eski kültürü, eski edebî zevki kendi ifadesiyle “zamanımız gençlerine anlatmak”tır.³⁶³

Yine Tâhirü'l-Mevlevî'nin birbirinden değerli mektuplarını iki ayrı çalışmayla neşrederek onun zengin edebî birikimini ilim âlemine kazandıran Prof. Dr. Cemal Kurnaz da Sayın Şentürk ile aynı kanaati paylaşmaktadır: “Tâhir Olgun, şair, yazar ve edebiyat araştırmacısı olarak yirminci yüzyılın dikkate değer isimleri arasında yer alır. O, genç yaşta girdiği Mevlevî tarikatı çevrelerinde edindiği tasavvuf ve edebiyat kültürünü bir ömür boyu yeni nesillere aktarma çabasında olmuştur.”³⁶⁴

Mevlevîliğe Hizmetleri:

Tâhirü'l-Mevlevî'nin hizmetleri, bir rubaisinde

Bir şâha kulum ben ki onun unvânı

*Beyne'l-urefâ Hazret-i Mevlâna'dır*³⁶⁵

şeklinde ifade ettiği Cenâb-ı Pîr aşkıdır. Bu aşk uğrunda samimi çabaları 'istifade' ve 'istifâze' içindir. “...Faydalı olmak şartıyla her ilim meclisi, manevi bir cennet, onlardaki ilmi bahisler de cennet nimetleri oluyor. O hâlde Mesnevî, nâfi telkinatı ve müfid talimatı ile o manevi cennetlerin en yükseklerinden-

362 Şentürk, *Tâhirü'l-Mevlevî Hayatı ve Eserleri*, s. VII.

363 *Tâhirü'l-Mevlevî'den Metin Şerhi Örnekleri*, s. 53.

364 Tâhir Olgun, *Edebî Mektuplar*, s. 7.

365 *Feridun Nâfiz Uzluk'a Gönderilen Mevlevî Mektupları*, s. 162.

dir. (...) Hazret-i Mevlâna da, o eşcâr-ı cinânın en ziyâde sâyedâr ve meyvebâr olanlarından. Sultânü'l-ulemâ oğlu Hünkâr-ı urefâdır. Kendisi cennet ağacı, âsarı cennet meyvesidir. Binaenaleyh onlardan istifade ve istifâze etmeliyiz. Yalnız bir şarta riayet göstermeliyiz ki o da talebimizde sâdık olmaktır.”³⁶⁶

“Gam denizine düşmüş ve çırpınmakta bulunmuş bir hâldeyim. Lâkin halâsımı ben onun şefkatli ve teselli verici tabiatından umuyorum.

Mevlâna-yı Rûmî Hazretleri'nin hâk-pâyı olmuşum. Onun esrâr-ı envârından bir lem'acık ümidindeyim.

*Ey Tâhir; Cenab-ı Celâleddin'in sinesi coşkun akan bir irfan çeşmesidir. Ben de o nur kaynağının bir serpi(n)tisini yüreğim yanarak gözlüyorum.”*³⁶⁷

Tercümeleri:

Burada Mevlâna ve Mevlevîliğe dair eserlerden yaptığı tercümelere söz konusu edilecektir. Bu alanda kuşkusuz en önemli eseri de *Nisâbü'l-Mevlevî Tercümesi*'dir. Ayrıca *Menâkıbu'l-Ârifin*'de Şems-i Tebrizî Hazretleri'nin maârifinden yazılmış on faslın tercümesini yapmıştır. Bu eseri *Şems-i Tebrizî Hazretleri'nin Makâlâtından Menâkıbu'l-Ârifin*'de Munderic *On Faslın Tercümesi* adını taşımaktadır.³⁶⁸

Menâkıbu'l-ârifin'i istinsah ettiği sırada hatırına bu eserden bir çalışma yapmak gelir. Eflâkî Dede naklettiği menakıptan bazılarının râvisini yazmış ve bu râvilerden kısaca söz etmiştir. Tâhirü'l-Mevlevî bu râvileri tespit ederek alfabetik sırayla biyografilerini yazmış, ayrıca naklettikleri menkıbeleri de ilâve ederek XIII ve XIV. asırlarda yaşamış ve Mevlâna, Sultan Veled ve Ulu Ârif Çelebi'ye derviş olmuş 120'den fazla Mevlevînin adını unutulmaktan kurtaran

366 Tâhir Olgun, *Mesnevî Dersleri*, I, 17, 18.

367 *Farsça Divançe ve Tercümesi*, 53.

368 Eserin bir nüshası SÜMAM Uzluk Arşivi, Y 66 numarada kayıtlıdır.

bu esere *Kudemâ-yı Mevleviyye*³⁶⁹ adını vermiştir. Bu eseri bitirdikten sonra bir rüya görmüştür. Rüyasını şöyle anlatır: “Rüyamda bana yarım, yani ortasından kesik bir ney verdiler. Bunun manevi bir hediye olduğunu, yarım olmasına sebep de kitabın hepsini değil, yalnız râvisi muayyen bulunan kısımları tercüme edişim olduğunu anladım.”³⁷⁰

“Şimdi Şârih (İsmail Ankaravî)’in *Mesnevi*’den toplamak suretiyle vücuda getirmiş olduğu *Nisâbü’l-Mevlevî* ile meşgul oluyor ve onu Türkçeleştiriyorum.”³⁷¹ “*Nisâbü’l-Mevlevî Tercümesi* üçte ikiyi geçmiştir. Tasnif-i Kütüp Komisyonu azasından Uzunköprülü Cevad Efendi tarafından da istinsah edilmektedir.”³⁷² “Ankaravî’nin *Mesnevi*’den toplamak üzere vücuda getirmiş olduğu “*Nisâbü’l-Mevlevî*”nin tercümesini hamdolsun, bitirdim.”³⁷³ Tâhirü’l-Mevlevî’nin bu değerli eseri de yayınlanmıştır.³⁷⁴

Divân-ı Kebir’in tercümesi de kendisinden rica edilmiş, ancak sağlığı buna el vermemiştir. “Devâvîn-i Mevlâna’nın en mükemmel olan bir nüshasının fotoğrafisinden bir tanesinin abd-i hakîre gönderilmesini *Nisâbü’l-Mevlevî Tercümesi*’nin çok yüksek bir câzesi addedeceğim. Lâkin ondan 33.000 beytin tercümesine evvelâ aczim, sonra ihtiyarlığım mâni olacaktır. Maamâfih çorbada tuzu bulunmak kabilinden olarak inşaallah birkaç gazeli anlayabildiğim kadar tercüme ve takdim etmeğe çalışırım.”³⁷⁵

Bunlardan başka, Mevlevî şahsiyetlere dair biyografik yazıları ve derlemeleri de bulunmaktadır.

369 Bu eser hakkında bilgi için bkz. Şentürk, *Tâhirü’l-Mevlevî Hayatı Eserleri*, s. 87-90.

370 *Feridun Nâfiz Uzluk’a Gönderilen Mevlevî Mektupları*, s. 143 (6.12.1944 tarihli mektup).

371 *Feridun Nâfiz’e Gönderilen Mevlevî Mektupları*, s. 147 (23.1.1946 tarihli mektup).

372 *Feridun Nâfiz’e Gönderilen Mevlevî Mektupları*, s. 158 (1.9.1946 tarihli mektup).

373 *Feridun Nâfiz Uzluk’a Gönderilen Mevlevî Mektupları*, s. 161 (8.3.1947 tarihli mektup).

374 *Nisâbü’l-Mevlevî Tercümesi*, hzl. Yakup Şafak- İbrahim Kunt, Konya: Tekin Kitabevi, 2006.

375 *Feridun Nâfiz Uzluk’a Gönderilen Mevlevî Mektupları*, s. 164 (30.9.1947 tarihli mektup).

Mevlevîliğe Dair Bazı Eserlerin İstinsahı:

Menakıbu'l-Ârifin ve *Nisâbü'l-Mevlevî*'den kendi kütüphanesi için birer nüsha yazmıştır. “Bendeniz şu ihtiyar halimde 400 sayfalık *Menakıbu'l-Ârifin*'i istinsah ederek kütüphaneme koydum. Belki benden sonra biri okur da bir ‘Allah rahmet eylesin’ der.”³⁷⁶ *Nisâbü'l-Mevlevî*'den de bir nüsha yazmıştır.³⁷⁷ Tâhirü'l-Mevlevî tarafından yazılmış 20 Eylül 1947 tarihli nüsha, SÛMAM Uzluk Arşivi Y 89 numarada kayıtlıdır.

Tâhirü'l-Mevlevî özellikle 1940'lı yıllarda telif ve tercüme faaliyetleriyle, özellikle *Mesnevî* şerhiyle yoğun bir şekilde meşgul olmuş; böyle bir meşguliyet ile bu yıllarda yoğun olarak hissettiği yalnızlığını unutmaya çalışmıştır. Çünkü Çelebilerin, Dedelerin, Mevlevîleri ‘ihtirâk-ı fıraka’ dâcâr eden vefatlarından dolayı yalnız kalmıştır.³⁷⁸ Bu yüzden Mevlâna'ya, eserlerine, Mevlevîliğe dair değil bir makalede, bir eserde, bir pusulada, bir mektupta dahi, sadâ-yı âşinâyı duymakta, kendi ifadesiyle “*Güyâ ki pîş-i didede gurbet diyârı var*” ifadesiyle mısralarına döktüğü “meslek ve meşrep itibarıyla yalnızlığı”nı bir nebze olsun unutmuştur. 1944-1950 yılları arasında F. N. Uzluk'a yazmış olduğu yirmi iki mektubunda istisnasız, Mevlâna'dan, Mevlevîlikten veya Mevlevî şahsiyetlerden bahsetmiştir.

Mevlâna'ya ve onun tarik-i celiline olan hizmetleri, hâlisane takdir edenlerden olmuştur. Mevlâna, Mevlevîlik ve Mevlevî şahsiyetler için yazılmış her eseri, her makaleyi, bir biyografiyi, bu yoldaki teşebbüsleri ve gayretleri büyük bir takdirle karşılamış, maddî ve manevî desteğini her zaman vermiştir. Yapılan her yayın için görüşlerini bildirmiş, tebriklerini ifade etmiş, varsa eleştirilerini de nazik bir ifadeyle dile getirmiştir.

Mevlâna ve Mevlevîliğe dair yazılacak ya da basılacak eserlerde yönlendirici olmuştur. A. R. Akyürek'in “bendeki mektupları, fakirhânenin ihtirakında sâir kitaplarımla beraber yanmıştı. (...) Evrak-ı metrukesi ve Divan'ı, tarafınızdan kaydedilerek neşrine gayret buyurulursa ruhu şâd edilmiş olur.”³⁷⁹

376 Feridun Nâfiz Uzluk'a Gönderilen Mevlevî Mektupları, s. 146 (23.01.1946 tarihli mektup).

377 Nüshaları için bkz. *Nisâbü'l-Mevlevî Tercümesi*, s. XX-XXI.

378 Feridun Nâfiz Uzluk'a Gönderilen Mevlevî Mektupları, s. 141 (6.12.1944 tarihli mektup).

379 Feridun Nâfiz Uzluk'a Gönderilen Mevlevî Mektupları, s. 142 (6.12.1944 tarihli mektup).

“*Esrar Dede Tezkiresi*’ne bir zeyil yapmak, onun yazmadıklarını bulup yaşatmak, tarikemiz ve tarikatdaşlarımız için büyük bir hizmet olur. (...) *Ulu Ârif Çelebi Divânî*’nin bastırılması hakkındaki ricama evvallah deyişiniz -velev şart-ı muallak olsun- fakiri minnettâr etti. İnşâallah o şart tahakkuk eder de hâlisâne emel de husûle gelir.”³⁸⁰

“Biraz da adam çekiştirelim” kabilinden yapılan eleştiri ve saldırılara yazılıyla gerekli cevapları vermiştir.

“*Mesnevî’nin Tenkidi* unvanlı kitabın basıldığını [İstanbul 1946] gazetede görmüş ve gülmüştüm. Galiba münekkit Şahin Efendi de kitap denince en evvel aklına *Mesnevî* gelmiş ki onu tenkide, yahut onu tenkit diye cehlîni teşhîre kalkışmış. Fakir bu işte iki şık görüyorum: Bu Şahin Efendi’yi ya şöhrete yahut servete harîs zannediyorum ki, hareketi kendisi için ikisini de temin edeceğini düşünmüş olmalı. Öyle ya, bizzat *Mesnevî*’yi tenkit ve onun nâzım-ı âlîsine itiraz edebilmek için insan ne kadar bilgili yahut ne kadar cüretkâr cahil olmalı? Böyle yüksek bir âlimin yazıları tabîi merak uyandıracak, kitap satılacak, yazarın ve bastıranın cepleri dolacaktı.”³⁸¹

Tâhirü’l-Mevlevî, Muhammed Şahin ve eserine *Mesnevî’nin Eski ve Yeni Mu’terizleri* (İstanbul 1946) adlı risalesiyle cevap vermiş; M. Şahin buna karşılık “*Mesnevî’nin Tenkidini Beğenmeyene Cevap*” adlı yazısıyla mukabele etmiş; son olarak da Tâhirü’l-Mevlevî bu yazıya *Mesnevî’nin Yeni Mu’terizine İkinci Cevap* (İstanbul 1947) adlı makelesiyle cevap vermiştir.³⁸²

“*Mesnevî’nin Tenkidi*’ne yazdığım (...) cevap, burada Mevlâna sevenlerin hoşuna gitti, hattâ eski Erzurum mebusu Yeşilzâde Salih Efendi “bunu bastıralım” teklifinde bulundu. Fakir hasbeten li-Mevlâ muvafakat ettiğim gibi o da li-hubbi Mevlâna tab‘ masrafını deruhte eyledi. Bir buçuk forma tutan ve *Mesnevî’nin Eski ve Yeni Mu’terizleri* unvanıyla kitabın birinci forması basıldı. (...) Fakat şurası var ki Salih Efendi, bir bacağı kesilmiş ve evinde oturmaya mecbur kalmış olduğu hâlde nakdî bir fedakârlıkta bulundu.”³⁸³ “*Mesnevî* münekkidi olan adam, fakire karşı da *Mesnevî’nin Tenkidini Beğenmeyene* isimli ve

380 Feridun Nâfiz Uzluk’a Gönderilen Mevlevî Mektupları, s. 149 (16.2.1946 tarihli mektup).

381 Feridun Nâfiz Uzluk’a Gönderilen Mevlevî Mektupları, s. 156 (17.8.1946 tarihli mektup).

382 Şentürk, *Tâhirü’l-Mevlevî Hayatı ve Eserleri*, s. 95.

383 Feridun Nâfiz Uzluk’a Gönderilen Mevlevî Mektupları, s. 159 (29.10.1946 tarihli mektup).

12 sahifelik bir risale neşretmiş. Bedbaht adam, *Mesnevî*'yi tenkit edeyim derken kendi cehaletini teşhir ediyor. Ona da bir cevap yazmaya başladım. İnşallah yakında niyaz olarak takdim edeceğim.”³⁸⁴

Mesnevîhânlığı:

1894'de Mevlevîliğe intisap etmiş, otuz sene sonra, 1925'te destar sarmıştır. İcazetnâme Abdülhalim Çelebi tarafından gönderilmiş ve yedi ay sonra haftada bir gün olmak üzere Pazartesi günleri ikinci namazından sonra Fatih Camii'nde Mesnevî takririne başlamıştır.³⁸⁵

“Haftada bir gün takrir eylemek üzere 20 Ağustos 1923'ten 7 Aralık 1925 tarihinde tevkif ve Ankara İstiklal Mahkemesine sevk edilinceye kadar Fatih Cami-i şerifinde Mesnevî-i Cenâb-ı Mevlâna'yı tedris etmişim. 2 Şubat 1926 tarihinde mahkemece berat kazanıp 16 Şubat 1926 tarihinde İstanbul'a geldimse de artık camide ders okutmaya lüzum görmedim. Bir müddet terk-i takrîre karar verdim.”³⁸⁶ Tâhirü'l-Mevlevî, Fatih Camii'nde Mesnevî'nin birinci cildinde yer alan

لامک شپ هیس میور و ت ز ی ل اس داتفه نم نوخ هدر و خ ی ا

“*Ey yetmiş seneden beri kanımı içen, ey kemâl erbabı indinde yüzümü karartan*” beytine kadar takrîre devam etmiş, yukarıdaki beyit ile Fatih Camii'ndeki bu dersleri sona ermiştir. “7 Muharrem 1342'den Cemâziyelulâ 1344 tarihine kadar Fatih Cami-i Şerîfinde Mesnevî takrir etmiş ve buraya kadar söylemişim.”³⁸⁷

Mart-1948'de Süleymaniye Camii'nde tekrar Mesnevî derslerine başlar:

“Şunu da haber vereyim ki Süleymaniye Camii'nde bir asırdan beri münderis olmuş bir Mesnevîhânlık ciheti varmış. Onu lâyıık olmadığım hâlde fakire tevcih ettiler. Fakat daha takrîre başlayamadım. Benimle beraber havaların da iyileşmesini bekliyorum.”³⁸⁸

384 Feridun Nâfiz Uzluğ'a Gönderilen Mevlevî Mektupları, s. 160 (25.1.1947 tarihli mektup).

385 Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri, s. 178, 179.

386 Tâhirü'l-Mevlevî, *Mesnevî-i Şerîf Takriratı*, yzm., *Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas no. 9057, C I, Defter: 1; Mesnevî Dersleri, I, 4.*

387 *Mesnevi Dersleri, I/3, 935, 2180 numaralı beyit.*

388 Feridun Nâfiz Uzluğ'a Gönderilen Mevlevî Mektupları, s. 160 (25.1.1947 tarih-

“Fakirin Süleymaniye Mesnevîhânlığı Evkaf Umum Müdürlüğünce tasdik edilip geldi. İnşallah Recep ibtidalarında derse başlayacağım.”³⁸⁹

Dersler ilk yıl Süleymaniye Camii’nde Cumartesi günleri yapılır. *Mesnevî-i Şerîf Takriratı*’nda mevcut olup *Mesnevî Dersleri* veya *Şerb-i Mesnevî* adıyla yapılan baskılarında bulunmayan ya da özet hâlde verilen şu kısımları da aktarmakta fayda vardır:

“Derse ibtida etmeden evvel mukaddime olmak üzere bazı maruzatta buluna-
cağım: Bu cami-i şerif dâhilinde, hatta şu oturduğum mevkide^{390*} hocam Meh-
med Esad Dede Efendi merhum, kemâl-i salahiyetle Mesnevî-i şerif takrir
ederdi -rûh-ı revânî şâd olsun-. Merhumun irtihalinden sonra o vazifeyi Ka-
rahisarlı Ahmed Efendi deruhte eylemiş, o da senelerce Mesnevî takririne de-
vam eylemişti -Allah rahmet eylesin-. Birkaç ay evvel Ahmed Efendi’nin ve-
fatı vuku buldu. Yerine de kimse çıkıp o dersi okutmadı. Mesnevî-i şerif is-
timâna teşne bulunanlar irfân-ı Mevlâna’nın füyuzâtından mahrum kaldı.
Dâru’l-hılâfe medârisinin^{391*} sahn kısmı müdür-i umumîsi Ali Rıza Efendi üs-
tadımız, hem şu mahrumiyeti izale etmek hem de fakire karşı fevkalâde bir te-
veccüh ve hüsn-i zan göstermek emeliyle:

-Hocanın yerini boş bırakma, tavsiyesinde bulundu. Her vesile ile itirafından
çekinmediğim aczimden bahsettim. Hulûs-i niyet ve sa’y u gayretin, mazhar-ı
tevfik olarak acze galebe çalacağını söyledi. Diğer bazı zevât-ı kirâm da aynı
teşvikâtı ibraz eyledi. Binaen aleyh inayet-i Mevlâ ve himmet-i Mevlâna’ya iti-
mad ederek tahte’l-lafz olsun takrîr-i Mesnevî’ye başlamak cüretini gösterdim.
Cenab-ı Hak taksiratımı af eyleye.

Siddîk-i Ekber radiyallahu anh hazretleri, halife intihab olunduğunun ertesi
günü irad ettiği bir hutbede:

-Beni Peygambere kıyas etmeyiniz, ona vahy gelirdi”, mealinde bir sözle itizar
eylemişti. Abd-i aciz de derim ki:

li mektup).

389 *Feridun Nâfiz Uzluk’a Gönderilen Mevlevî Mektupları, s. 166 (15.4.1948 tarih-
li mektup).*

390 * Cami-i şerifin Akdeniz cihetindeki kemerlerden ikincisinin altı (şârihin notu).

391 * Medâris, Tevhîd-i tedrisât kanunuyla 1341 (1922) senesinde ilga edilmiştir.

Rıza Efendi Mayıs 1345’te vefat etti. Merkez Efendi Kabristanına gömüldü. Ahyâr-ı
ümmetten bir zât idi. Rahimehumullâh (şârihin notu).

-Fakiri benden evvelki Mesnevîhânlara kıyas etmeyiniz, onların hüsn-i hâli ve safvet-i bâli kendilerini ilhâm-ı rabbanîye mazhar kıları. Pîr-i Destgîr Efen-
dimiz *Mesnevî*'de:

بالگ زامی یوج هک زار لگ یوب بارخ دش ناتسلگ و تفر لگ مکنوچ

Buyuruyor ki: “Gül mevsimi geçip de gülistan harap olunca gül kokusunu gül suyundan aramalıyız” demektir. Abd-i âciz, hakikat güllerinin suyu değil, o suyun tortusu olur da erbabına bir şemme-i marifet verebilirim benim için ne mutlu bir hâldir.”³⁹²

“Mesnevî takririne başlayınca (1948) o aczi ve o noksanı daha ziyade anladım ve daha hâlisâne itiraf ediyorum. Hatta derse başlamadan evvel ruhaniyyet-i Pîr'e teveccühle: “Pîr-i destgîrim, Muînüddîn-i Pervâne nezdine gönderdiğin bir dervişin “Ona ne diyeceğim?” diye sorması üzerine, “Sen ağzını aç, ben söylerim” buyurmuşsun. Ben de ağzımı açıyorum, lisanımdan sen söyle” diyorum. Bazen öyle cilveler oluyor ki hâtır u hayâlimde olmayan nükteler ders esnasında sânih oluyor.”³⁹³

1948 yılının sonbaharına doğru, Süleymaniye Camii, büyüklüğü, cemaatinin azlığı ve içerisini ısıtma imkânı olmayışı gibi nedenlerle Mesnevî dersleri, Laleli Câmii'nde takrir edilmiştir. Bugün elimizde bulunan *Mesnevî Dersleri* daha sonra yapılan baskılarındaki adıyla *Şerh-i Mesnevî*, bu derslerin mahsulüdür.

“Ders esnasında söyleyeceğim sözlerin, hafî ve celî zabıta memurları tarafından su-i tefahuma uğramaması, şayed uğrayacak olursa elimde bir vesika bulunması emeliyle takrir edeceğlerimi evvelce tahrir etmeyi usul ittihaz etmiştim. O sayede epeyce yazı toplandı. Cild-i evvelin heman nısfına karib ebyatına terceme ve şerh olabilecek o yazıları şu deftere toplamak istedim. Tevfik-i ilâhî yardım eylese şerhin itmamına mukaddime teşkil eder. Olmadığı takdirde kıymet-şinas birinin eline geçerse dua-i hayra vesile olur.

Bakî kalan bu kubbede bir hoş sada imiş.”³⁹⁴

392 Tâhirü'l-Mevlevî, *Mesnevî-i Şerîf Takriratı, C I, Defter: 1, yzm., Mevlâna Müzesi İhtisas Ktp., no. 9057, s. 1-2. Krş. Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri, s. 180-181.*

393 *Feridun Nâfiz Uzluk'a Gönderilen Mevlevî Mektupları, s. 167 (6.4.1949 tarihli mektup).*

394 Tâhirü'l-Mevlevî, *Mesnevî-i Şerîf Takriratı, C I, Defter: 1, yzm., Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas no. 9057, Zahriye.*

Bu dersleri 1948'den vefatına kadar hiçbirini kaçırmadan takip eden Prof. Dr. M. Orhan Okay Bey, “son büyük mesnevîhânın küçük hikâyesini anlattığı bir makalesinde, bu dersleri ve derslerdeki atmosferi şu ifadelerle aktarmaktadır:

“...Tahir Olgun, ilk derste Süleymaniye Camii'nde bu derslerin verilmesinin bir vakıf gereği olduğunu ve bu tarihten galiba iki yüz sene kadar evvel Kubat Çavuş adında biri tarafından vakfedilmiş olduğunu anlattı. Hafif kısık, yumuşak, biraz gevrek bir sesi vardı. Yaşı yetmişin üzerindeydi ve kırçıl kısa sakalı yumuşak ifadeli çehresini çevreliyordu. *Mesnevî*'den beyitler okuya okuya, bazen sadece tercüme ederek, fakat çok defa uzun yahut kısa açıklamalarla dersini verirdi. Beyitleri şerh ederken ilgisi dolayısıyla âyet ve hadisler zikreder, tarihî hadiseleri anlatırdı. Gereklikçe Sadî'den, Hâfız'dan, Muallim Naci'den, Mehmet Akif'ten, diğer Türk şairlerinden ve kendi müellefatından beyitler okur, araya evliya menkıbeleri hatta fıkralar sokuşturur, bazen de kendi hayatından bir takım hatıralar ilave ederdi tabii okuduğu beyitlerle daima ilişki kurarak. Yani dinleyicileri sıkmayan bir takrir tarzı vardı. Gerek Arapça gerekse Farsça telaffuzunda kendisini sıkmaz, mahreçlerde rahat bir Osmanlı telaffuzunu tercih ederdi.”³⁹⁵

Tâhirü'l-Mevlevî'nin takrirlerini yazdığı defterlerinin kendi el yazısıyla yazılmış bir kopyası 11 defter hâlinde Konya Mevlâna Müzesi Kütüphanesi İhtisas no. 9057-9066 numaralarda kayıtlıdır. C I, Defter 1 (bb. 1-720)'in zahriyesinde “*Mesnevî-i Şerîf Takriratı*” başlığı bulunmaktadır. Bu defterlerden I. cilt, 2. defter (bb. 721-1761) Haziran 1929'da, I. Cilt 3. defter (bb. 1762-2932) Kasım 1942'de, I. Cilt 4. defter (bb. 2933-3976), yani *Mesnevî*'nin 1. defterinin tamamını 23 Ramazan 1364/21 Ağustos 1945 Cuma gecesi tamamlanmıştır.³⁹⁶ “Bir aralık Fatih Camii'nde *Mesnevî* takrir etmiş ve o takrirleri el defterlerime yazmıştım. Onların tebyizi hemen 2000 sahifelik bir eser teşkil etti ki cild-i evvelin tercümesi ve şerhi oldu.” İslâm Yolu Gazetesi Sahibi Esad Ekicigil, Üstad Tahir Olgun'dan Süleymaniye Camii'nde verdiği derslerin ehemmiyeti dolayısıyla ders notlarının kitap hâlinde neşrini kendisinden rica etmiş ve Tâhirü'l-Mevlevî de muvafakat göstererek *Mesnevî*'nin I. defterinin tamamını ve II. defterinden 1629 toplamda 5605 beytin tercüme ve şerhini ihtiva eden kısmı dört yıl sonra *Mesnevî Dersleri* adıyla neşre başlamıştır. *Mesnevî Dersleri* 11 Şubat 1949 yine Cuma gününden itibaren 15 günde bir forma hâlinde neşredilmek-

395 Okay, M. Orhan, “Osmanlı'da Mesnevihanlık Geleneği ve Son Mesnevihanlardan Tâhirü'l-Mevlevî”, s. 311; aynı mlf., “*Zarif Bir Mesnevihan*”, s. 88.

396 Temizel, Ali, *Mevlâna Çevresindekiler, Mevlevîlik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler*, s. 141-148.

te iken, 1951 yılında şârihin vefatı üzerine yarım kalmıştır.³⁹⁷ “Âcizane olan şu takrirâtım 1370 sene-i hicriyesinde *Mesnevî Dersleri* unvanıyla basıldı. Tab’ı için istinsah edildiği sırada hatıra gelen bazı şeyler de ilave olundu ve eser adeta değişti. Binaen aleyh eser-i âcizanemi mütalaa etmek isteyenler bir kere de basılışına bakmalıdırlar. Göz gezdirenlerden hayr-i dua temenni ederim.”³⁹⁸

“*Mesnevî Dersleri*’nde de cild-i sâninin tercemesine ibtida olunması bir müddet gecikmiştir.”³⁹⁹ “Ben artık ihtiyarladım. Hem ihtiyarlık, hem hastalık çalışmama engel oluyor. *Mesnevî*’nin birinci cildini tercüme ve şerh edip bitirmiş olduğum hâlde cild-i sâniye başlamak için kendimde kuvvet ve cesaret bulamıyorum.”⁴⁰⁰

Mesnevî’nin ikinci defterinin tercüme ve şerhine iki yıl sonra (1947) başlanmış ve 1948’de tamamlanmıştır. III. Cildin tercüme ve şerhine 10 Şaban 1367/18 Haziran 1948’de başlanmış ve 20 Receb 1368/19 Mayıs 1949 tarihinde bitirilmiş; IV. cildin tercüme ve şerhine 20 Receb 1368/19 Mayıs 1949’da başlanmış, 6 ay sonra Kasım 1950’de tamamlanmıştır.⁴⁰¹

Tâhirü’l-Mevlevî’nin ömrü vefa etmediği için *Mesnevî*’nin V. cildinin bir kısmı, toplamda *Mesnevî*’den 17.309 beytin şerhi, -Ali Nihad Tarlan’ın “Tebrik ve Teşekkür”, Nurettin Topçu’nun “Tasavvufun Merhaleleri ve Mevlâna”, Sadi Aytan’ın “Tâhirü’l-Mevlevî, Hayatı ve Eserleri” başlıklı yazılarıyla- *Şerh-i Mesnevî* adıyla 14 cilt hâlinde yayınlanmıştır (Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Şerh-i Mesnevî*, Tercüme ve Şerheden: Tâhirü’l-Mevlevî, C I-XIV [Tevzi yeri: Selâm Yayınları, Uzun Bedesten No: 1 Konya]; İstanbul: Ahmed Said Matba-

397 *Mesnevî Dersleri: Mukarriri: Süleymaniye Camii Mesnevîhâni Tâhir Olgun; Nâşiri: İslâm Yolu Gazetesi Sâhibi Esad Ekicigil; C I/1-4, C II; İstanbul: Işıl Matbaası, 1949-1951 (İslâm Yolu Gazetesi Sâhibi Esad Ekicigil’in “Okuyucularımıza” başlıklı sunuş yazısı, Ön söz (“Hazret-i Mevlâna Kimdi?”), “Mesnevî’de Tahkiye Usulü”, “Mesnevî’nin Dibâcesi”).*

398 Tâhirü’l-Mevlevî, *Mesnevî-i Şerîf Takrirleri, C I, Defter: I*, yzm., *Mevlâna Müzesi Ktp. İhtisas no. 9057, Zahriye-b.*

399 *Mesnevî Dersleri, C I, Kısım: 4, s. 1548.*

400 Tâhirü’l-Mevlevî, *Mesnevî’yi beşinci cildin 1094. beytine kadar tercüme ve şerh etmiş, ancak tercüme ve şerhi tamamlamaya ömrü vefa etmemiştir. Bu şerh, onun talebesi olan ve ömrünü Mevlâna’nın eserlerine adanmış bulunan Şefik Can (öl. 2005) tarafından ikmal edilmiştir.*

401 Temizel, Ali, *Mevlâna Çevresindekiler, Mevlevîlik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler, s. 141-48.*

ası, 1963-1975).

Şerh Metodu ve Kaynakları:

Mesnevî'nin mensur mukaddimesi ibareler hâlinde, manzum kısmı da beyit beyit açıklanmıştır. Önce beyit sıra numaraları altında Farsça beyit ve Türkçe çevirisi verilmiş, daha sonra ilgili açıklamalar, değiniler, alıntılar, nakiller yapılmıştır.

Şerh konusunda şârihin *Mesnevî Dersleri*'ndeki şu kaydını aktarmakta yarar vardır: "Dibaceye başlamadan evvel şunu itiraf edeyim ki benim burada yapacağım şey, Şârih Ankaravî'nin *Mesnevî Şerhi*'nden mana nakletmek, onun bugün anlaşılmayacak hâle gelmiş olan üslubuna tercüman olmaktır. Bunu yapabilirsem muvaffakiyet şârihindir. Yapamazsam kusur bendedir."⁴⁰²

Mesnevî'nin mensur mukaddimesi de dahil olmak üzere I. defterinin 518. beytini içeren kısmının şerhinde metin, alıntı, atıf ya da mealen nakil olarak *Mesnevî Dersleri*'nin birinci cildinde, toplam **130 ayet-i kerime, 64 hadis-i şerif**;

Konuyu destekleyici mahiyette, çoğunluğu *Mesnevî*'den (**48** beyit) olmak üzere *Divan-ı Kebîr*'de mevcut bazı gazellerden mısra, beyit, rubai olmak üzere toplam **60** şiir örneği ile Sipehsâlâr ve Eflâkî'nin Menâkıbnâme'lerinden nakiller yapmıştır.

Halifelerden Hz. Ömer ve Hz. Ali; Yahyâ b. Muazzı-ı Râzi, İmam Câfer-i Sâdık, İmâm Ebû Yûsuf, İmam Kuşeyrî, İmam Gazzâlî (*İhyâu Ulûmiddîn, Kimyâ-yı Saadet*), Hasan-ı Basrî, Şakik-i Belhî, Bâyezîd-i Bistâmî, Hallâc-ı Mansûr, Cüneyd-i Bagdâdî, Şeyh Ruzbihân-ı Baklî, Şa'bî, Muhammed Bahâuddîn-i Nakşbend, Ebû Hafs-i Kebîr, Abdulganî-i Nablûsî (*İzâbu'd-dalâlat*), İbn-i Arabî (*Futuhât-ı Mekkiyye*), Kadı Beyzâvî, Sultan Veled (*Maârif*), İbn Haldûn, Seyyid Şerîf-i Cürcânî (*Ta'rifât*), İmam Suyûtî (*Câmiûs-sagîr*), Hakim Senâî (*Hadîka*), Fahrüddîn-i Irakî, Şeyh Attâr-ı Şîrâzî (*Esrârname, Mantıku't-tayr*), Sa'dî-i Şîrâzî (*Gülîstan*), Sipehsâlâr (*Menâkıb*), Şems-i Tebrîzî (*Makalât*), Hüseyin Vâiz-i Kâşifî (*Mevâhibi-i Âliyye, Babrül-hakâyık*), Nureddîn Abdurrahman-ı Câmî (*Levâiyih, Şerb-i Rubâiyyât, Lüccetül-esrâr* adlı kasidesi), Lâmiî (*Nefehâtül-üns Tercümesi*), Ali es-Sâfî (*Reşehât*), Celâleddîn Muhammed Kazvinî (*Telhis*), İsmâil-i Ankaravî (*Minhâcül-fukarâ, Huccetüs-*

semâ, *Şerh-i Mesnevî*), Ahmed Hamdi Efendi (*Risâle-i Rub*) gibi büyük şahsiyetlerin, sufilerin, meşayihin eserlerinden, sözlerinden ve şiirlerinden nakiller;

Vecize, atasözü kabilinden Türkçe (8), Farsça (3), Arapça (17) olmak üzere 28 örnek;

Yunus Emre (3), Fuzûlî (4), Şâhidî İbrahim Dede (1), Nedîm (1), Hersekli Ârif Hikmet (1), Nâbî (1), Üsküdarlı Şeyh Osman Şems (ilahi-1), Mehmet Akif Ersoy (1), Muallim Nâci (3), Abdülvasî Çelebi (Farsça-1), Şeyh Gâlip (2, *Hüsn ü Aşk*), Rezaizâde Mahmud Ekrem (1) ve şârihin kendi şiirleri olmak üzere mısra, beyit veya manzume hâlinde 22 civarında manzum metin;

Yine Enverî (1), Hakîm Senâî (1), Şeyh Attâr (2), Hâfız-ı Şîrâzî (4), Sa'dî (10), Hâce Pârsâ (1), Muhammed Şâh-ı Nakşbend (1), Câmî (4), Humâm-ı Tebrîzî (1) gibi Farsça yazmış şairlerden 25 kadar beyit;

Şâirini anmadığı, bazıları kendisine ait olmak üzere Türkçe (32), Arapça (6) ve Farsça (6) olarak toplam 44 örnek;

Bazen bizzat yaşadığı, duyduğu, yaygınlaşsa fıkra haline gelebilecek anı ve hikâyecikler nakledilmiştir.

Mesnevî'de anlatılan hikâyelerin şerhlerinde izahlar kısa tutulmuş, ancak tarihi bir olaya telmih varsa bu tarihi olay genişçe anlatılmıştır. İzahlar daha çok hikâyeden önceki kısımlarda ya da hikâyeden sonra tekrar konuya geçildiği kısımlarda yapılmıştır.

Mesnevî'nin bir beytinde, peygamberlere, İslâm tarihindeki bir olaya doğrudan ya da dolaylı bir atıf, telmih yapılmışsa Tâhirü'l-Mevlevî, bu gibi yerlerde, "Burada izahı lâzım gelen bir bahis vardır" diyerek bilgilerini çok cömertçe sunmuştur. Bu hacimli şerhi kıssalarla, hikâyelerle ve hatırında olan beyitlerle, kendi manzumeleriyle daha sürükleyici bir hâle getirmiştir.

Mesnevî'nin mevcut şerhlerini gözden geçirdiği muhakkaktır. Bazı beyitlerin izahına "şârihler" ya da "şârihler diyorlar ki" ifadesiyle başlar. Bazı yerlerde şârihlerin yorumlarına katılmadığını da ifade etmekte, bazen İsmail-i Ankaravî ve Sarı Abdullah gibi *Mesnevî* şârihleri arasında karşılaştırma yapmaktadır. Bu ikisi dışında, Hüseyin Vâiz-i Kâşîfî'nin de adı sıkça anılmaktadır.

Mesnevî'nin I. defterinin şerhini içeren *Mesnevî Dersleri* ile *Şerh-i Mesnevî*'nin Selâm ve Şamil Yayınları tarafından yapılan baskılarında kelimelerin, ibare ve ifadelerin sadeleştirilmesi dışında, şerh metninde büyük farklılıklar vardır. Ya-

pılan karşılaştırmada *Şerh-i Mesnevi* baskılarında yapılmış, bu makalede konu edilmeyecek olan şekli farklılıklar ve zamana göre kelime, ibare ve ifade değişiklikleri dışında, Tâhirü'l-Mevelevî'nin *Mesnevi* şerhindeki edebî ve kültürel zenginliğin âdetâ yağmalanmış olduğunu ortaya koyan şu eksiklikler tespit edilmiştir:

Mesnevi Dersleri (MD) I, 5'de "Hazret-i Mevlâna Kimdi?" başlığı altında yer alan ilk üç paragraf *Şerh-i Mesnevi* (ŞM), I, 19'da yoktur.

Üçüncü paragrafın bir bölümünü burada aktarmakta yarar vardır: "İlm ü irfan da geri kalmış olmamızın başlıca sebebi nedir, bilir misiniz? Yalnız gözlerimizi kullanmamız ve beynimizi işletmeyişimiz, yani gördüğümüz bir yazıya hemen inanıverişimizdir."⁴⁰³

MD, I, 8'de Şârihin bir âyetin tefsir yollu tercümesi ŞM, I, 21'de yalnızca mealen verilmiştir. Mukayese açısından bu örneği vermekte yarar vardır:

"Yani "teslise kail oldukları, yegâne olan Allah'â İsa'yı ve Cebrail'i karıştırmak suretile şirk koştukları hâlde manastırlarda ve sâir yerlerde riyâzat ile meşgul olan papasların dünya hayatında çalışıp çabalamaları sapıklıktır, kendilerine hiçbir faydası olmayacaktır. Hâlbuki onlar iyi ve güzel bir iş yapıyoruz sanırlar" ayeti o nâzım-ı bi-sûd hakkında da okunabilir."⁴⁰⁴

"Yani: "Kendileri muhakkak iyi yapıyorlar sanarak, dünya hayatında sa'yleri boşa gitmiş olanları size haber vereyim mi?" ayeti, o nâzım hakkında da okunabilir."⁴⁰⁵

MD, I, 26-27'de uzunca iki paragraf, ŞM, I, 36'da,

MD I, 66'da şârihin 5 beyitlik Türkçe gazeli, ŞM, I, 72'de,

MD, I, 67'de Türkçe bir manzume, ŞM, I, 72-73'te,

MD, I, 73'te 3 beyit mizah içerikli Türkçe mesnevi, ŞM, I, 77'de,

MD, I, 73'te mısra hâlinde verilmiş bir Türkçe vecize, ŞM, I, 77'de,

403 *Mesnevi Dersleri*, I, 5.

404 *Mesnevi Dersleri*, I, 8.

405 *Şerh-i Mesnevi* (Şâmil Yay.), I, 21.

- MD, I, 74'te Türkçe bir rubai, ŞM, I, 78'de,
MD, I, 74'te 'tehzîb-i zâhir' ve 'sofi'ye dair izahlar, ŞM, I, 79'da,
MD, I, 79'da Türkçe bir rubai, ŞM, I, 82'de,
MD, I, 82'de Türkçe bir rubainin son iki mısraı, ŞM, I, 86'da,
MD, I, 91'de Mehmed Akif'in 7 beyitlik manzumesi, ŞM, I, 96'da,
MD, I, 93-94'te Hadis-i şerif, üç paragraflık bir izah ve Mevlâna'nın Senâi ve Attâr'ın adlarını andığı bir rubaisi, ŞM, I, 98'de,
MD, I, 100'de on üç satırlık iki paragraf, ŞM, I, 105'de,
MD, I, 126'da şârihin 'gönül' redifli 6 beyitlik gazeli, ŞM, I, 132'de,
MD, I, 126'da şârihin altı bendlik Türkçe tahmisi, ŞM, I, 133'de,
MD, I, 128'de bir Türkçe beyit, ŞM, I, 133'de,
MD, I, 137'de Türkçe bir beyit, ŞM, I, 142'de,
MD, I, 157'de bir hikâye, ŞM, I, 165'te,
MD, I, 160'da Ankaravî Şerhi'nden yapılan nakil, ŞM, I, 169'da,
MD, I, 165'te meşhur 'kime görüneyim' fıkrası ŞM, I, 175'te,
MD, I, 175-178'de Şârihin "Zebh-i İsmail" vakasını anlattığı 56 beyitlik Türkçe mesnevisi, ŞM, I, 186'da,
MD, I, 188'de, 'cavlak', 'çâr-darb' ve Feridun Gülrenk adlı şahısla ilgili kıssa, ŞM, I, 199'da,
MD, I, 189'da, Melâmiliğe dair izahlar ve Ankaravî'nin *Minhâcu'l-fukarâ*'sından konuyla ilgili yapılmış nakil, ŞM, I, 199'da,
MD, I, 190'da, Muhammed Semâi Çelebi'ye Sultan Divânî denmesine dair bilgi, ŞM, I, 200'de,
MD, I, 195'te, şârihin 'eyler' redifli gazelinden dört beyit, ŞM, I, 205'te,
MD, I, 201'de, bir paragraflık izahat, ŞM, I, 211'de,

MD, I, 211'de, sarhoş-namaz meselesiyle ilgili bir paragraf ve Türkçe bir beyit, ŞM, I, 222'de,

MD, I, 239'da, maddî, manevî ve fikrî taklit konusunda uzunca bir paragraf, ŞM, I, 255'te,

MD, I, 254'te, rüya konusunda bir fıkra, ŞM, I, 274'te,

MD, I, 264'te, 'bâtil' mazmunlu Türkçe bir beyit, ŞM, I, 286'da,

MD, I, 294'te, şârihin 'renk renk' redifli sekiz beyitlik gazeli, ŞM, I, 319'da,

MD, I, 296'da, Nedim'in Damat İbrahim Paşa vafsındaki kasidesinden iki beyit, ŞM, I, 322'de

MD, I, 313'te, "isterler" redifli 8 beyitlik gazel, ŞM, II, 337-338'de

MD, I, 320'de, Türkçe bir beyit, ŞM, II, 344'te

MD, I, 321'de, bir bentlik Türkçe tahmis, ŞM, II, 346'da

MD, I, 326'da, Türkçe bir beyit, ŞM, II, 351'de

MD, I, 329'da, Farsça bir mısra, ŞM, II, 354'te

MD, I, 329'da, 10 satırlık bir paragraf, ŞM, II, 355'te

MD, I, 331'de, bir satır ve 3 beyitlik Türkçe mesnevi, ŞM, II, 356-357'de

MD, I, 332'de, Türkçe bir rubai, ŞM, II, 357'de

MD, I, 342'de Türkçe bir beyit ve Farsça bir mısra, ŞM, II, 370'te

MD, I, 351'de, Farsça bir rubai ile Türkçe manzum çevirisi, ŞM, II, 382'de

MD, I, 356'da, Türkçe bir beyit, ŞM, II, 384'te

MD, I, 389'da, Türkçe bir beyit, ŞM, II, 427'de

MD, I, 396'da, şârihin Türkçe bir na't-ı şerifi, ŞM, II, 397'de

MD, I, 403'de, 9 satırlık bir paragraf, ŞM, II, 444'te

MD, I, 409'de, 47 satırdan ibaret 4 paragraf, ŞM, II, 449-450'de

- MD, I/2, 421'de, Türkçe bir mısra, ŞM, II, 460'da
- MD, I/2, 422'de, bir satır, ŞM, II, 460'da
- MD, I/2, 429'da, 3 satırlık bir paragraf, ŞM, II, 470'de
- MD, I/2, 433'te, 3 paragraf ve şerhe ait 14 satırlık izahat, ŞM, II, 475'te
- MD, I/2, 433'te, 2 satır, ŞM, II, 476'da
- MD, I/2, 437'de, Türkçe 2 beyit, ŞM, II, 480'de
- MD, I/2, 437'de, Türkçe 2 beyit, ŞM, II, 480'de
- MD, I/2, 438'de, Türkçe 1 beyit, ŞM, II, 481'de
- MD, I/2, 439'da, "göz yaşı" redifli 6 beyitlik Türkçe bir manzume, ŞM, II, 482'de
- MD, I/2, 439'da, Türkçe bir rubai, ŞM, II, 482'de
- MD, I/2, 449-450'de, 27 satırlık 3 paragraf, ŞM, II, 495'te
- MD, I/2, 450'de, son paragraftan iki satır, ŞM, II, 495'te
- MD, I/2, 425'te, Türkçe 1 beyit, ŞM, II, 497'de
- MD, I/2, 456'da, Arapça bir vecize ve 3 satırlık bir paragraf, ŞM, II, 503'te
- MD, I/2, 458'de, Türkçe 1 beyit, ŞM, II, 505'te
- MD, I/2, 460'ta, Türkçe 2 beyit, ŞM, II, 507'de
- MD, I/2, 461'de, 5 satırlık bir paragraf, ŞM, I, 508'de
- MD, I/2, 465'te, Türkçe 1 mısra, ŞM, II, 513'te
- MD, I/2, 467'de, 1 satır, ŞM, II, 516'da
- MD, I/2, 469'da, bir cümle, ŞM, II, 518'de
- MD, I/2, 470'te, Türkçe 1 beyit, ŞM, II, 519'da
- MD, I/2, 471'de, Farsça 1 mısra ve Türkçe çevirisi, ŞM, II, 520'de
- MD, I/2, 473'te, Aksaraylı yaşlı bir tulumbacının anlatıldığı 5 satırlık bir paragraf, ŞM, II, 521'de

MD, I/2, 480'de, Türkçe 1 beyit, ŞM, II, 528'de
MD, I/2, 491'de, Arapça 1 beyit ve tercümesi, ŞM, II, 540'ta
MD, I/2, 492'de, İbrahim suresinden nakledilen ayetler, ŞM, II, 542'de farklıdır.
MD, I/2, 493'te, Türkçe 1 mısra, ŞM, II, 543'te
MD, I/2, 501'de, 5 satırlık şerh metni ve Türkçe 4 mısra, ŞM, II, 554'te
MD, I/2, 503'te, 8 satır, ŞM, II, 556'da
MD, I/2, 508'de, Türkçe 1 beyit, ŞM, I, 562'de
MD, I/2, 509'da, Türkçe 1 beyit, ŞM, II, 563'te
MD, I/2, 510'da, Farsça başlık ve Türkçe çevirisi, ŞM, II, 564'te
MD, I/2, 511'de, Farsça başlık ve Türkçe çevirisi, ŞM, II, 566'da
MD, I/2, 512'de, Farsça başlık ve Türkçe çevirisi, ŞM, II, 567'de
MD, I/2, 515'te, Türkçe 1 beyit, ŞM, II, 570'te
MD, I/2, 516'da, 1 beyit ve 1 dördlük, ŞM, II, 512'de
MD, I/2, 517'de, Türkçe 1 beyit, ŞM, II, 573'te
MD, I/2, 518'de, 14 satırlık bir hikâye, ŞM, II, 573'te
MD, I/2, 521'de, 5 paragraf, 36 satır, eğitime dair izahlar, ŞM, II, 577'de
MD, I/2, 523-524, 2 paragraf, 19 satır şeytan ve melek konusu, ŞM, II, 578'de
MD, I/2, 527, Hz. Ali'nin sırra dair bir sözünün manzum tercümesi ve 4 mısra, ŞM, II, 582'de
MD, I/2, 535, Farsça 1 beyit ve tercümesi, ŞM, II, 591'de
MD, I/2, 536, Türkçe 1 beyit, ŞM, I, 592'de
MD, I/2, 537, Türkçe 2 beyit, ŞM, II, 593'te
MD, I/2, 542, Türkçe 2 beyit, ŞM, II, 599'da
MD, I/2, 544, 6 satırlık bir paragraf, ŞM, II, 601'de

MD, I/2, 548-550, Sinek fıkrasına dair şârihin izahı, şârihin “Çöpten Gemi Sinekten Kaptan” başlıklı 9 beyitlik mesnevisi, 2 paragraf ve 22 satırdan ibaret şehir temizliğine dair açıklamaları, aynı manzumenin 20 beyitlik devamı ve 11 satırlık açıklama, ŞM, II, 606’da

MD, I/2, 558, 3 satırlık son paragraf, ŞM, II, 617’de

MD, I/2, 565, Bâkî ve Nef’î’den birer beyit, ŞM, II, 627’de

MD, I/2, 567, Farsça 1 rubai ve Türkçe çevirisi ile Türkçe 1 beyit, ŞM, II, 629’da

MD, I/2, 568, Türkçe 1 beyit, ŞM, II, 630’da

MD, I/2, 569, Farsça başlık ve Türkçe çevirisi, ŞM, III, 635’te

MD, I/2, 577, Türkçe 1 beyit, ŞM, III, 646-647’de

MD, I/2, 580, 2 beyitlik Türkçe münacat, ŞM, III, 650’de

MD, I/2, 582, Türkçe 1 beyit ve devamındaki 3 satır, ŞM, III, 652’de

MD, I/2, 587, Farsça başlık ve Türkçe çevirisi, devamında 3 satır, ŞM, III, 661’de

MD, I/2, 607, Arapça 1 beyit ve Türkçe çevirisi, ŞM, III, 690’da

MD, I/2, 617, 2 satır Arapça dua, ŞM, III, 701-702’de

MD, I/2, 619, İlk paragrafın son cümlesi, devamında 4 satırlık ikinci paragraf, “semâ’-ı râhî”ye dair 3 satır açıklama ve Esrar Dede’nin konuyla ilgili 1 beyti, ŞM, III, 703-704’te

MD, I/2, 621, Türkçe 2 beyit, ŞM, III, 705-706’da

MD, I/2, 631, Türkçe 1 beyit, ŞM, III, 717’de

MD, I/2, 634, Bir fıkra, ŞM, III, 720’de

MD, I/2, 635, Türkçe 1 beyit, ŞM, III, 721’de

MD, I/2, 641, “Nügül” kelimesinin 6 satırlık izahı, ŞM, III, 728’de

MD, I/2, 680, Türkçe 1 beyit, ŞM, III, 780’de

MD, I/2, 689, Türkçe 1 beyit, ŞM, III, 791’de

- MD, I/2, 693, Türkçe 1 rubai, devamında Türkçe 4 mısra, ŞM, III, 797'de
- MD, I/2, 706, 7 satırlık üçüncü paragraf ve dördüncü paragrafın ilk satırı, ŞM, III, 814'te
- MD, I/2, 706, Farsça 1 rubai ve Türkçe çevirisi ve devamındaki 5 satır, ŞM, III, 814'te
- MD, I/2, 709-710, Cüzamlılara dair İstanbul'da bir vakıa, bu hastalığa dair 9 beyitlik Türkçe mesnevi, devamında 5 beyitlik Türkçe mesnevi, ŞM, III, 817'de
- MD, I/2, 722, Türkçe 1 beyit, ŞM, III, 831'de
- MD, I/2, 744, 10 beyit Türkçe manzume, ŞM, III, 858'de
- MD, I/2, 746, Türkçe 1 beyit, ŞM, III, 861'de
- MD, I/2, 750, 3 beyit Türkçe mesnevi, ŞM, III, 864'te
- MD, I/2, 755, şârihin 7 bentlik Türkçe na't-ı şerif tahmisi, ŞM, III, 869'da
- MD, I/2, 760, Türkçe 4 beyit, ŞM, III, 872'de
- MD, I/2, 762, Türkçe 1 beyit, ŞM, III, 874'te
- MD, I/2, 766, 4 satır, ŞM, III, 878'de
- MD, I/2, 767, Fuzulî'nin Türkçe 1 beyti ve devamında 3 satır, ŞM, III, 878-879'da
- MD, I/2, 769, Türkçe 1 beyit, ŞM, III, 881'de
- MD, I/2, 770, Arapça 1 beyit, Farsça 1 beyit ve tercümeleleri, ŞM, III, 882'de
- MD, I/2, 819, İkinci paragrafın son 2 satırı ile devamında şârihin "Garazlı Sevgi" başlıklı manzumesi, ŞM, III, 940'ta
- MD, I/3, 839-840, Şeyh Osman Şemsî Efendi'den iki beyit, ŞM, IV, 958'de
- MD, I/3, 855, 3.paragrafi 3 satır, ŞM, IV, 977'de
- MD, I/3, 882, 5 bendlik koşma, ŞM, IV, 882-883'de
- MD, I/3, 885, Şarihin 8 beyitlik gazeli, ŞM, IV, 1010'da

MD, I/3, 893, Kâtibî'den 2 beyit, Türkçe çevirisi ve Batırlık son paragraf, ŞM, IV, 1021'de

MD, I/3, 894, Türkçe 1 beyit, 3 satır ve Kâtibî'den Farsça 1 beyit ve Türkçe çevirisi olarak 8 satır, ŞM, IV, 1021'de

MD, I/3, 904, 10 bendlik terci-i bend şârihin, ŞM, IV, 1032-1033'de

MD, I/3, 910, Türkçe 1 beyit, ŞM, IV, 1038'de

MD, I/3, 916, Türkçe 1 beyit, ŞM, IV, 1045'de

MD, I/3, 924, Türkçe 1 beyit, ŞM, IV, 1053'de

MD, I/3, 935, Şârihin Fatih Camii'ndeki Mesnevî takrirlerinin başlangıç ve bitiş süresi (7 Muharrem 1342-Cemaziyelulâ 1344) için düştüğü dipnot, ŞM, IV, 1070'de

MD, I/3, 945-946, Farsça başlık ve Türkçe çevirisi, 7 satır, ŞM, IV, 1084'de

MD, I/3, 953, Şârihin Türkçe bir beyiti, ŞM, IV, 1093'de

MD, I/3, 995-96, 9 bendlik terki-i bend

MD, I/3, 1020, Türkçe 1 beyit, ŞM, IV, 1181'de

MD, I/3, 1030, Türkçe 2 beyit ve Şârihin 9 beyitlik Nat-ı Şerifi, ŞM, IV, 1030'da

MD, I/3, 1033, Mesnevî'den 1. beyitin 2. mısraının Türkçe çevirisi, ŞM, IV, 1033'de

MD, I/3, 1049, 2 satır, devamında Ziya Paşa'dan 1 beyit ile Emin Hümâyi'nin Türkçe 1 kıtası, ŞM, IV, 1049'da

MD, I/3, 1055, Türkçe 1 kıta, ŞM, IV, 1055'de

MD, I/3, 1058-59, Mesnevî'den nakledilmiş bir beyit ve tercümesi ile devamında şârihin 15 beyitlik Türkçe Mesnevisi, ŞM, IV, 1228'de

MD, I/3, 1080, Şârihin 1 Ramazan 1369 tarihli 24 beyitlik Türkçe mesnevisi, ŞM, IV, 1252'de

MD, I/3, 1091, Türkçe bir beyit, ŞM, IV, 1264'de

MD, I/3, 1109 Türkçe 1 beyit, ŞM, IV, 1287'de

MD, I/3, 1110, 10 satırdan ibaret 4. paragraf, ŞM, IV, 1288'de

MD, I/3, 1133'teki Zer-i Ca'feri'ye dair dört satırdan ibaret dipnot, ŞM, V, 1314'de

MD, I/3, 1136, Türkçe 1 rubai, ŞM, V, 1318'de

MD, I/3, 1165, Nevres-i Cedid'den Türkçe 1 beyit, ŞM, V, 1356'de

MD, I/3, 1190-1191, Cevdet Paşa'dan Kıyas-ı Enbiya'sından 2 paragraf nakil ile devamındaki paragraf olmak üzere toplam 21 satır, ŞM, V, 1386-87'de

MD, I/3, 1193, 3. paragraftan ilk 2 satır ve aynı sayfada yer alan Türkçe 1 nazım, ŞM, V, 1389'de

MD, I/3, 1208, Türkçe 2 beyit, ŞM, V, 1406'de

MD, I/4, 1290, Türkçe 1 beyit, ŞM, V, 1512'de

MD, I/4, 1297, Âli-i İmrân suresi 8. ayetin manzum tefsiri, mesnevi, 14 beyit, ŞM, V, 1520'de

MD, I/4, 1345, Şârihin 8 beyitlik Türkçe gazeli, ŞM, V, 1580'de

MD, I/4, 1391, Şârihin 7 beyitlik Türkçe gazeli, ŞM, V, 1636'da

MD, I/4, 1425-26, Şârihin Yermük Savaşını anlattığı "evvel düşman, sonra hem gazi, hem şehit" başlıklı 39 beyitlik mesnevisi ve devamındaki 23 satır, ŞM, V, 1680'de

MD, I/4, 1487, Türkçe 2 beyit, ŞM, V, 1762'de

MD, I/4, 1506, Âli İmran suresi, 8. ayetin mealen manzum tercümesi, 12 beyit, ŞM, V, 1787'de

MD, I/4, 1512, Türkçe 1 beyit, ŞM, V, 1797'de

MD, I/4, 1523, Türkçe 2 beyit, ŞM, V, 1808-09'da

MD, I/4, 1528, 10 satır, "zünhar" kelimesine dair Kâmus'tan nakil, ŞM, V, 1817'de

MD, I/4, 1537-41, 3964 ile 3965 numaralı beyitler arasındaki heyet ilmine dair Sadi Bey'in bir makalesinden yapılmış nakiller, ŞM, V, 1825-1826'da

MD, I/4, 1543-44, Hüseyin Vâiz-i Kâşîfi'nin tefsirinden nakledilmiş Farsça bir kıta ile Türkçe tercümesi ve devamındaki latife, ŞM, V, 1827'de yoktur.

Tâhirü'l-Mevlevî'nin *Mesnevî Şerhi*'nde Türkçe çevirisini verdiği son beyit şudur:

رنه و نيد تيمح يارب زانه رس دصق و دننك و ت نوخ دصق

“Senin başını kesmek ve kanını dökmek kastında bulunurlar, fakat bu din ve marifet hamiyetiyle değildir.”

Bu beyit ile, Beşinci cildin birinci kitabı tamamlanmış ve şu not düşülmüştür:

“Merhum Tâhirü'l-Mevlevî'nin şerhi burada sona ermiş olup *Mesnevî*'nin bundan sonraki bir buçuk ciltlik kısmı merhumun ömrü vefa etmediği için şerh edilememiştir.” (ŞM. (1975), V, 316)

1935 yıllarında stajyerlerinden ve Mesnevî kültürünü kendisinden alan Merhum Şefik Can, “Fıkra söylemeğe meraklı idi, hafızası çok kuvvetli idi, hazırcevaptı, şakacı idi”⁴⁰⁶ şeklindeki tasviri, şârihin üslubu olarak şerhine de yansımış, ancak bu üslup ve zenginlik *Şerb-i Mesnevî* adıyla yapılan baskılarda şârihin asla rıza göstermeyeceği tasarruflar ile yok edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

Can, Şefik, “Yenikapı Mevlevihanesinin En Son Mesnevihanı Tahirü'l-Mevlevî”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevihâneler Kongresi -Tebliğler Özel Sayı-), Yıl 2, S 2, Mayıs-1996, s. 97-101.

Feridun Nâfız Uzluk'a Gönderilen Mevlevî Mektupları, Hzl. Yakup Şafak-Yusuf Öz, Konya: Tekin Yay., 2007.

Güngör, Zülfikar, *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun) Hayatı, Eserleri ve Dini Edebiyatla İlgili Şiirleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), AÜ, İlahiyat Fakültesi SBE, Ankara: 1994.

Keskin, Neslihan Koç, “Tâhirü'l-Mevlevî'nin Hilye'sine Göre Mevlânâ”, *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, S 50 (Doğumunun 800. Yılında Mevlâna Özel Sayısı), 2008, s. 197-211.

⁴⁰⁶ Can, Şefik, “Yenikapı Mevlevihanesinin En Son Mesnevihanı Tahirü'l-Mevlevî”, s. 99.

Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî*, Tercüme ve şerheden: Tâhirü'l-Mevlevî, C I, İstanbul: SelâmYay. (Ahmed Said Matbaası), 1963.

_____, *Mesnevî*, Tercüme ve şerheden: Tâhirü'l-Mevlevî, C I, İkinci baskı, İstanbul: Şâmil Yay.

Okay, M. Orhan, “Zarif Bir Mesnevihan”, *Yedi İklim*, C IV, S 33, Aralık 1992, s. 88-89.

_____, “Osmanlı’da Mesnevihanlık Geleneği ve Son Mesnevihanlardan Tâhirü'l-Mevlevî”, *X. Milli Mevlâna Kongresi -Tebliğler- Cilt I*, 2-3 Mayıs 2002, Konya: SÜ Basımevi 2002, s. 309-314.

Olgun, Tâhir, *Mesnevî Dersleri*, C I, nşr. Es’ad Ekicigil, İstanbul: Işıl Matbaası, 1949.

_____, *Çilehâne Mektupları*, hzl. Cemal Kurnaz-Gülgün Erişen, Ankara: Akçağ Yay., 1995.

_____, *Divan Edebiyatının Bazı Beyitlerinin İzahına Dair Edebi Mektuplar*, hzl.: Cemal Kurnaz, Ankara: Akçağ Yay., 1995.

_____, *Müslümanlıkta İbadet Tarihi*, hzl.: Cemal Kurnaz, Ankara: Akçağ Yay., 1998.

_____, (Tâhirü'l-Mevlevî), *Masal Masal İçinde Hint Masalları*, hzl.: Tahir Hafizoğlu, İstanbul: Kaknüs Yay. 2007.

Şentürk, Ahmet Atilla, *Tâhirü'l-Mevlevî Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Nehir Yay., 1991.

Tâhirü'l-Mevlevî, *Mesnevî-i Şerif Takriratı*, yzm., Mevlâna Müzesi Ktp., İhtisas no. 9057, C I, Defter:1

_____, *Edebiyat Lüğati*, nşr. Kemâl Edip Kürkcüoğlu, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1973.

_____, *Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri*, İkinci baskı, İstanbul: Nehir Yay., 1991.

_____, *Farsça Divançe ve Tercümesi*, hzl. Yusuf Öz-Yakup Şafak, Konya: Büyükşehir Belediyesi Yay., 2003.

_____, *Nisâbü'l-Mevlevî Tercümesi*, Yayına hzl. Yakup Şafak-İbrahim Kunt, Konya: Tekin Yayınevi, 2005.

Tâbirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri, hzl. Şener Demirel, Ankara: Araştırma Yay., 2005.

_____, *Peygamberimizin Hayatı*, İstanbul: Ailem, 2007.

_____, *Mesnevi Dibacesi: İlk 18 Beytin Şerhi*, hzl. Ali Güzelyüz-Mehmet Atalay-Kadir Turgut, İstanbul: Dehliz Yay., 2008.

_____, *Mir'at-ı Hazret-i Mevlâna*, hzl. Mehmet Veysi Dörtbudak, Konya: Rumi Yay., 2008.

Temizel, Ali, *Mevlâna Çevresindekiler, Mevlevilik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler*, Konya: SÜ Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay., 2009.